

Ersta Sköndal Bräcke högskola
Institutionen för socialvetenskap
Socionomprogrammet 210 hp

Barnets bästa med ett diskursanalytiskt perspektiv

Yvonne Carlsson

Examinationsuppgift: Kandidatuppsats

Soc 63, HT 2017

Socialt arbete och kunskapsutveckling, 2017

Handledare: Martin Börjesson

Examinator: Maria Eriksson

SAMMANFATTNING

Med den här uppsatsen försöker jag beskriva hur tingsrätten gjort bedömningen av hur barns bästa konstrueras utifrån barnets vilja och föräldrarnas samarbete. Av tolv domar från Stockholms tingsrätt från år 2016 försöker jag se från ett normkritiskt och diskurspsykologiskt perspektiv hur barns bästa bedömts. Resultatet visar att barns vilja ges olika betydelse för bedömningen av vad som är barnets bästa. Föräldrars samarbete visar sig i alla fall utom i ett vara föremål för bedömningar i allvarlighetsgrad. Barnets behov av exempelvis lugn och ro och slippa byta boende har när det kommer till föräldrars konflikter och samarbetsproblem i några fall en övervägande betydelse.

Innehåll

1 Inledning	4
1.1. Uppsatsen i relation till socialt arbete.....	4
1.2. Problemformulering.....	5
1.3. Syfte och frågeställning.....	6
2 Kunskapsläge	7
2.1. Barnets bästa.....	7
2.2. Barnets vilja.....	9
2.3. Föräldrars samarbetet.....	10
3 Avgränsning	11
4 Teori metod material	12
4.1. Normkritisk teori	12
4.2. Diskursanalys.....	12
4.3. Diskurspsykologi.....	13
4.4. Metod.....	14
4.5. Material.....	15
4.6. Urval.....	15
4.7. Analys	16
5 Validitet och etiska överväganden	17
5.1. Validitet.....	17
5.2. Etiska överväganden	17
6 Förkortningar	18
7 Resultat och analys	18
7.1. Barnets vilja.....	20
7.2. Föräldrars samarbetet.....	23
7.3. Barnets bästa	25
7.4. Resultat av analys	26
8 Slutdiskussion	28
Referenser	30

Inledning

En enkel googlesökning på *barnets bästa* gav ”ungefär 359 000 resultat” varför den stora utmaningen med den här uppsatsen har varit att begränsa mängden av information kring begreppet barnets bästa. Vid sökning på barnets bästa i DiVa (Digitala Vetenskapliga Arkivet) gavs 473 träffar. Allt ifrån definitionen, eller i avsaknad av definition av barnets bästa, rättsläget eller utvecklingen av barns bästa ur ett historiskt perspektiv till synen på barn har intresserat och engagerat många att skriva uppsatser, avhandlingar och böcker i ämnet.

Som en grund till vad uppsatsen utgår ifrån tar jag upp propositionen 2005/06:99 som reformerade FB (Föräldrabalken) till vad den är idag och betänkandet ”Se barnet!” SOU (2017:6) som följde upp reformen som följde av propositionen 2005/06:99. Fokus i den här uppsatsen är att under en kort period; 2016, i en begränsad miljö; Stockholms tingsrätt, i ett begränsat antal mål; tolv stycken, försöka analysera mot vilken bakgrund man i målen resonerat kring barnets bästa och hur man använder barnets bästa som motivering i domskälen.

Från 1998 rådde presumtion gällande gemensam vårdnad och det krävdes mycket stora samarbetssvårigheter för att få ensam vårdnad (Ryrstedt, 2009). Barn kunde trots att det förekom våld i hemmet ändå tvingas ha umgänge med förälder som hade utsatt någon i hemmet för våld.

Syftet med prop. 2005/06:99 var att *framför allt* ändra i FB genom att man bland annat ville stärka barnperspektivet. Vad som avsågs med risk var missbruk, psykisk sjukdom, tidigare våldshandlingar t.ex. Vidare såg man ett behov att:

Regeringen föreslår att betydelsen av barnets bästa skall komma till klarare uttryck i lagen. [...]Samtidigt är det viktigt att domstolen tar en förälders motstånd mot gemensam vårdnad på allvar. Om en förälder utsätter barnet eller någon annan i familjen för övergrepp, är det i princip bäst för barnet att den föräldern inte får del i vårdnaden. Av stor betydelse är också föräldrarnas förmåga att samarbeta.

Bland uppdragen i SOU (2017:6) var:

att undersöka hur reglerna om vårdnad, boende och umgänge tillämpas och ta ställning till om de behöver ändras för att reformens grundläggande syfte – att stärka barnrättsperspektivet – ska uppnås. En annan huvuduppgift har varit att kartlägga och analysera orsakerna till ökningen av antalet vårdnadsmål om reglerna om gemensam vårdnad behöver ändras.

I betänkandet konstateras att det blivit vanligare att tingsrätterna dömer till ensam vårdnad vid vårdnadstvister. Tingsrätterna dömde 2002 till gemensam vårdnad i 55 procent av målen, år 2014 dömde tingsrätten 33 procent av målen till gemensam vårdnad. Vidare dömde man år 2002 i 36 procent av målen till ensam vårdnad för mammor och 2014 var den siffran 46 procent. Pappor dömde tingsrätterna år 2002 till ensam vårdnad i 9 procent av målen och år 2014 var det 21 i procent av målen. En av slutsatserna utredningen kom fram till var att den reglering i lagen som gjorts 2006 medförde att den kom att fungera som konflikt drivande i den mening att det kunde löna sig att driva konflikter för att dömas till ensam vårdnad genom att bland annat åberopa samarbetsproblem. Vidare belyste utredningen ökad jämställdhet mellan föräldrarna, en förälders boende i annat land, att det krävs prövningstillstånd för att målet ska tas upp i hovrätten som

förklaringar till upprepade vårdnadsprocesser. Utredningen konstaterade också att ett förebyggande arbete kunde förbättras.

Sammanfattningsvis såg man att mycket av 2006 års reform hade fört med sig att barn kommer till tals i större utsträckning än tidigare och att socialtjänstens utredningar, vilka ligger till grund för rättens beslut, i 90 procent av fallen ger förslag till beslut i vårdnads-, boende-, och umgängesfrågor. Utredningen kom fram till att yngre barns åsikter inte kommer fram i vårdnadsutredningar och domar i lika hög grad som äldre barns.

1.1. Uppsatsen i relation till socialt arbete

Barn och deras bästa är en central utgångspunkt för en mängd varianter av socialt arbete. Barnets bästa ska beaktas i alla situationer där barn påverkas och det sociala området är stort samt berör många aspekter av barns liv. Vikten av att öka medvetenheten om hur barns bästa konstrueras har en given plats i socialt arbete. Barnets bästa återkommer i lagtexter och i socialtjänstens arbete med vårdnads-, boende-, och umgänges utredningar. I uppsatsen har jag valt ett normkritiskt och diskurspsykologiskt perspektiv för att försöka tolka hur konstruktionen av barnets bästa görs. En central utgångspunkt är att i vissa fall sker konstruktionen omedvetet då normer inte alltid är synliggjorda förrän de bryts eller utmanas (Mägi & Zimmerman, 2015). Att belysa normer ökar medvetenheten om vad som i en situation eller i ett samhälle, bland vissa grupper och inte i andra anses vara normalt och på så vis neutralt och hur detta är i ständig förändring.

Att vara i förändring och försöka tolka hur normer påverkar bedömningar kan vara en viktig faktor i socialt arbete, inte minst för att ha en reflexiv inställning till sitt eget arbete.

1.2. Problemformulering

Barnets bästa är i sin ”vaga” form ett i stora delar värdeöppet begrepp som de flesta kan hålla med om som ett starkt och viktigt värde att ta hänsyn till men som likväl är odefinierat till sitt innehåll. Hur görs bedömningen vad som är barnets bästa? Barnets bästa vilar på två grunder: barns bästa utifrån en utvecklingspsykologisk grund av vad som är bäst för barn överlag, och den grund som handlar om det enskilda barnets bästa utifrån sin specifika situation. Barnets vilja eller inställning blir en faktor vid bedömningen av vad som är barnets bästa. I vilken utsträckning viljan ska tillmätas betydelse är en bedömningsfråga om barnet anses tillräckligt mogen. Det finns ingen åldersgräns för barnet att ha en åsikt och få den uppmärksammas utan bedöms i det enskilda barnets situation.

Samarbetet mellan vårdnadshavare har fått en mycket central roll i tingsrättens bedömning. Detta för att den sammantagna bedömningen är att barn inte mår bra av att föräldrarna har konflikter. Parterna har juridiska ombud som använder samma begreppsliga utbud för att bedöma vem som är den bäste vårdnadshavaren, alternativt behålla ett status quo i vårdnad-, boende-, umgänge. Det som i huvudförhandlingen ska avgöras är den bästa motiveringen av vad tingsrätten bedömer som barnets bästa.

Det jag analyserar är hur man gör bedömningen och vilka mönster, likheter och skillnader som görs i vad som bedöms vara barnets bästa. Hur går konstruktionen av vad barnets bästa till? Vilka konsekvenser får det?

1.3. Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att identifiera och analysera hur barnets bästa respektive barnets vilja och föräldrars eller parters samarbete används i tingsrättens bedömning i och vilka konsekvenser de får i domskälen.

2 Kunskapsläge

Den forskning jag har valt ut bygger på mitt syfte med uppsatsen; vad som betraktas vara barns bästa. Genom att följa begreppets innehållsliga innebörd har jag sett att viktiga faktorer i bedömningen av vad som är barnets bästa bland annat bedöms utifrån barns vilja och föräldrars samarbete. Barnets situation ska bedömas från det enskilda barnets situation och inte bedömas utifrån generella antaganden av vad barns bästa innebär. Jag har valt att begränsa uppsatsen i tiden efter reformen som följde efter propositionen 2005/06:99. I den proportionen belyste man bland annat vikten av föräldrars samarbete i frågor gällande boende-, vårdnad-, och umgängessmål.

Det har funnits mycket att välja bland och det har varit det svåraste gällande att skapa en bild av kunskapsläget. De jag funnit ha ringat in ämnen som rör den här uppsatsen är framförallt Schiratzki (2008, 2016), Röbbäck (2012) och Singer (2012). Jag kommer här att ta upp olika delar av vad Schiratzki (2008) skriver om då hennes resultat berör min uppsats på flera områden såsom barnets bästa, föräldrars samarbete, barn och föräldrars positioner etc. Röbbäcks (2012) avhandling berör barn och vårdnadstvister vilket berör många aspekter av den här uppsatsen.

Henrik Ingrid (2014) skriver i sin avhandling att rättsliga reformer avspeglar normer och värderingar som råder i samhället gällande föräldraskap och barns rättigheter. Vidare tar avhandlingen upp att det i vårdnadstvister finns olika dilemman att ta hänsyn till som sinsemellan kan stå för motsatser i värderingar. Exempelvis barns rätt att, enligt barnkonventionen, föra fram sin egen åsikt och få sin vilja beaktad värderas mot att skydda barnet från att hamna i föräldrarnas konflikt genom att behöva välja sida (Ingrid, 2014). I diskussionen beskrivs att avhandlingens mikroanalytiska perspektiv möjliggör att detaljerat synliggöra konstruktionen av exempelvis barns uppfattningar och känslor.

Jag tar även upp viss för uppsatsen central lagtext då den fungerar som utgångspunkt för socialtjänsten och tingsrättens bedömningar. Några artiklar från barnkonventionen beskrivs då de också ligger till grund för bedömningen av barns bästa.

2.1. Barnets bästa

Barnkonventionen art.3:

”Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn”

Barnets bästa i lagtext:

6 kap 2a § FB:

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. (SFS 2006:458).

I 1 kap. 2 § SoL:

Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas.

Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande.

Med barn avses varje människa under 18 år. (SFS 2012:776).

Schiratzki (2008) beskriver att barnets bästa kan tolkas utifrån presumtioner, antaganden, om vad som är barnets bästa och kan variera utifrån kulturella och nationella variationer (2008). En tolkning som beskrivs är in-casu- tolkning som betyder ”att det är det berörda barnets unika situation som i varje enskilt ärende ska vara avgörande för tolkningen av dess bästa” (Schiratzki, 2008). Schiratzki (2008) tar även upp att barn med ovanliga situationer får sitt bästa tolkat av ”normala barns” förutsättningar (2008). Detta liknar vad Mägi och Zimmerman (2015) beskriver gällande normkritik, att uppfattas som normbrytande och avvikande ses i förhållande till det normala och förgivettagna när det synliggörs eller då normer bryts. Röbbäck skriver i sin avhandling (2012) att barns bästa är en princip snarare än regel och hänvisar till Rejmer (2003) med att begreppet får sitt innehåll i tillämpningen (Röbbäck, 2012). Vidare beskriver Röbbäck (2012) att forskning visat att barn som social grupp blir underordnade och utsatta i förhållande till vuxna. Barn ses både som kompetenta aktörer och starkt kontrollerade av föräldrar då de även är i behov av skydd (Röbbäck, 2012). Röbbäcks (2012) avhandling undersöker barnens situation i vårdnads-, boende- och umgänges mål när det gäller verkställighet. I avhandlingen förklarar Röbbäck (2012) rättssystemets funktion som att ”upprätthålla generaliserade normativa förväntningar, det ska lösa konflikter och det ska verka som politiskt styrsystem (Röbbäck, 2012:29 med hänvisning till Ottosen, 2004). Vidare skriver Röbbäck (2012) att man genom länders lagstiftning och sociala praktik både får en ”normativ funktion” och en ”social konstruktion” av barn och familjer.

2.2. Barnets vilja

Barns vilja i barnkonventionen art 12:

Varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikt ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad.

Barnets vilja i lagtext:

11 kap.10 § SoL:

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. (SFS 2012:776).

6 kap.19 § föräldrabalken (1949:381) FB:

Om det inte är olämpligt, ska den som verkställer utredningen försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten samt lämna förslag till beslut. (SFS 2009:404).

Barns vilja har fått ökad betydelse i lagstiftningen som en del i bedömningen av vad som är barnets bästa. Barnets inställning, önskemål och vilja ska tillmätas betydelse i alla frågor som rör barn. Betydelse för en sådan bedömning ligger i barnets ”ålder och mognad” vilket i sig vållar svårigheter. Det finns en ”ambivalens” i när barnet är tillräckligt mogen att lyssnas på och få sin

vilja beaktad (Röbäck 2012:36 med hänvisning till Lee 1999; 2001). Två motstående sidor av när och hur barnets vilja bedöms är om barnet ska bedömas generellt efter exempelvis ålder eller om barnet ska bedömas efter sina specifika förhållanden och mognad.

Utifrån lagstiftning finns ingen möjlighet att på förhand avgöra om barnet ska höras om sin vilja och inställning. Barnet hörs först och därefter görs bedömningen om barnet är tillräckligt gammal och erfaren för att få sin vilja beaktad och hörsammad (Röbäck 2012:36, med hänvisning till Mattson, 1998). Ytterligare svårighet med att tolka barnets vilja ligger i risken för ett cirkulärt resonemang där barn som uttrycker sig mot vuxnas åsikt riskerar att bedömas vara omogna och därmed inte behöver beaktas (Röbäck 2012:37 med hänvisning till: Närvänen & Näsman 2005, Smart et al.2001, James & James 1999; 2004; Eriksson 2003; Taylor& Fitzgerald 2005).

Sundhall (2008) har gjort en studie om hur små barn kan komma till tals genom att observeras som objekt. ”Barnens materiella och känslomässiga status samt relationer till föräldrarna, observeras och bedöms av utredare” (Röbäck, 2012:45 med hänvisning till Sundhall 2008, s 117).

Vidare tar Röbäck (2012) upp att barn sällan blir hörda om föräldrarna efter separationen nått överenskommelse (Röbäck, 2012 med hänvisning till Cashmore 2003; Chrisholm 1999; Höjer & Röbäck 2007; Piper 2000; Smart et al 2001). Schiratzki (2008) beskriver svårigheten med hur barnets vilja i tvistemål om vårdnad-,boende och umgänge ska ges hänsyn. Flera perspektiv på barnets vilja som står i kontrast till varandra medför svårigheter i bedömningen av vilket perspektiv som ska användas. Exempelvis perspektivet att barnets inställning bör tas med i vårdnadstvist gällande barnet. Ett annat perspektiv är att barnet inte ska behöva välja mellan föräldrar eller bli utsatt för påtryckningar. Ytterligare perspektiv är att barn mår bra av att hållas utanför föräldrarnas konflikt (Schiratzki, 2008).

En tidigare praxis gällande åldersgränsen för när barns vilja gavs hänsyn var 12 år. Efter 2006 års reform är den åldersgränsen borttagen. Genom att ändra tidigare praxis ville man med reformen öka möjligheterna även för barn under tolv år att komma till tals gällande att kunna förhindra verkställighet (Singer, 2012), Röbäck (2012) belyser att barnets vilja utifrån bedömning om mognad som flexibelt med det enskilda barnets förutsättningar och situation men i brist på enhetlighet i innebörd kan anses vara rättsosäkert (Röbäck, 2012:36 med hänvisning till Bertilsson 2005; Mattsson 1998).

Röbäck (2012) tar upp svensk och internationell forskning som visat att barn som uppger att de inte vill träffa den ena föräldern ifrågasätts huruvida det är den verkliga viljan som uttrycks. Vidare tar avhandlingen upp att barn riskerar att få sina åsikter diskvalificerade mot bakgrund av vad vuxna anser vara barnets bästa (Röbäck, 2012:50 med hänvisning till Neale 2002; Piper 2000; Roche 1996; Tinder 1997; Rejmer 2003).

2.3. Föräldrarnas samarbete

Johanna Schiratzki (2008) gör en grundlig genomgång av principen om jämställdhet mellan parterna i familjerättsliga mål gällande vårdnad-, boende-och umgänge och barnets bästa. I undersökningen

framkommer att parternas positioner i form av att vara boendeförälder eller umgängesförälder, kunna erbjuda barnet en stabil tillvaro och engagemang i övrigt för barnet är det som har störst betydelse för utgången i domstolen. ”Med andra ord avgörs tvisten långt innan domstol har att bedöma den” (Schiratzki, 2008).

Barn befinner sig i ett beroendeställning i förhållande till sina föräldrar vilket består fram till att barnet blir myndigt (Schiratzki, 2008). Vidare beskrivs att barn i vårdnads-, boende-och umgänges mål, inte bedöms vara en part i målet till skillnad från inom andra rättsområden där barn är inblandade i (ibid). Det för med sig att en domstol bedömer till förmån för den ena eller den andra parten, inte till barnet då barnet inte är part i målet (ibid).

Barn kan inte själva väcka talan i vårdnads-, boende och umgänges mål (Schiratzki, 2008), endast vårdnadshavare (föräldrar) och socialnämnd kan väcka talan. Ur rättslig synpunkt finns ingen möjlighet för barnet eller boförelärdern att tvinga en umgängesförälder till umgänge om denne inte vill, trots fastslagen dom (Schiratzki, 2008). Barns behov av båda föräldrarna anses av lagstiftaren vara av betydelse för bedömning av barnets bästa. Vid umgängessabotage kan den andra föräldern få vårdnaden eller boendet överflyttat till sig men som kan stå i kontrast till stabilitet för barnet (Schiratzki, 2008).

Föräldrars samarbete i lagtext 6 kap. 5§ st. 2 FB:

Vid bedömningen av om vårdnaden skall vara gemensam eller anförtros åt en av föräldrarna skall rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet. Rätten får inte besluta om gemensam vårdnad, om båda föräldrarna motsätter sig det. (SFS 2006:458)

Singer (2012) beskriver att kontinuitetsprincipen fått en praktisk betydelse då det gäller att flytta barn från deras invanda miljö till förmån för att behålla stabilitet och kontinuitet.

Kontinuitetsprincipen kan i praxis på så sätt väga tyngre än ”barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrarna” (Singer 2012:125). Singer (2012) skriver vidare att formuleringen av lagtexten kunnat medföra att det inte är svårt för en förälder att åstadkomma samarbetssvårigheter i syfte att på så sätt få ensam vårdnad.

3 Avgränsning

Studien har en geografisk avgränsning då materialet kommer från Stockholms tingsrätt. Det har sin uppenbara betydelse i att domarna är avgränsade till en viss domstol, med vissa personer anställda (möjligen samma bakom flera domar) och med ett storstadsperspektiv som kan påverka människors upplevda levnadsvillkor och vad som anses normalt och vad som anses falla utanför normalskalan.

Fokus kommer inte att läggas på den juridiska tolkningen även om den på olika sätt kommer att beröras. Avsikten är inte att belysa vålds- eller övergreppsproblematik i familjer och heller inte den historiska analysen av hur barns bästa gestaltats under historiens gång. I de aktuella domarna skrivs förkortningar för att underlätta läsningen men även för att inte fokusera på en genusaspekt av vare sig de förekommande barnen, käre, svarande eller de juridiska personerna som är inblandade i målen. Vidare är det bara tingsrättsdomarna som kommer att analyseras. Endast det som framkommer i domskälen som berör frågeställningarna kommer att analyseras. Fokus kommer heller inte att ligga på vad parterna anklagar varandra för utan på vad tingsrätten gör för bedömning av barnets bästa i domskälen. I de fall där tingsrätten hänvisar till utredning från socialnämnden kan denna tas upp i vissa delar.

4 Teori, metod och material

4.1. Normkritisk teori

För att kunna förstå hur det kan göras så olika tolkningar av vad som utgör barnets bästa kan en normkritisk teori bilda en förståelsegrund. Normkritisk teori går ut på att synliggöra utgångspunkter för normer och utifrån dessa se vilka konsekvenser normativa antaganden och tolkningar får. Först därefter kan man bestämma om man anser konsekvenserna vara positiva eller negativa (Mägi & Zimmerman, 2015). Det normkritiska perspektivet som Mägi och Zimmerman (2015) beskriver anser jag passa som en teoretisk ram för hur man kan förstå varför barns bästa i sin tolkning blir så olika. Normkritik bygger på en kritisk teoribildning där man kritiskt granskar det som anses vara neutralt och önskvärt. Normer, som författarna beskriver, synliggörs ofta först då de uppmärksammas eller bryts och kan annars förbli osynliga. Normer är oskrivna sociala regler, förväntningar och det som anses vara ideal, de kan vara medvetna eller omedvetna men de ger utgångspunkter för en ontologisk förståelse för hur världen uppfattas (Mägi och Zimmerman, 2015).

Normer är något som är i ständig förändring och formas utifrån ett maktförhållande, den som följer normer anses vara den normala och den som inte gör det anses vara avvikande. Här finns även skillnader i om man är medveten om normer eller om normerna är okända. Mägi och Zimmerman (2015) beskriver det genom ett exempel med hur man står i en rulltrappa, skillnaden i om man till känner till att man ska stå på höger sida i rulltrappan trots att det inte finns någon regel som säger det emot om man inte känner till det. Kunskapen (om normen) ger makt att ”ge tillrättavisningar” till den ovetande (Mägi & Zimmerman, 2015). En normkritisk teori passar hop med diskurspsykologi då båda förutsätter att sociala fenomen som normer är kontingenta, dvs i ständig förändring beroende på historia, politik, och så vidare. Teorierna kompletterar varandra och kan kombineras för att analysen ska besvara frågeställningarna på ett fördjupande sätt.

4.2. Diskursanalys

Ordet diskurs kommer från ursprungligen från latin och betyder enligt NE (Nationalencyklopedin) ”dagligt tal samt, dryftning. I filosofiska och besläktade sammanhang kan ordet beteckna en helhet av sammanhängande uttryck, utsagor och begrepp, eller som att [...] en diskurs är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)” (Winther-Jørgensen, & Phillips, 2000).

Diskursanalys är ett samlingsbegrepp som kan ges olika innehåll och betydelse. Winther-Jørgensen & Phillips (2000) menar att man kan beskriva det som ett diskursivt fält där språket, skrivet eller talat ges speciell uppmärksamhet. Det finns olika sätt att använda texterna. I diskursanalys är teori och metod sammanlänkade och betraktas som ett paket där man måste acceptera de grundläggande, filosofiska premisserna; språkets roll i social konstruktion, teoretiska modeller, metodologiska riktlinjer och specifika tekniker för språkanalys (Winther-Jørgensen & Phillips, 2000). Det finns olika typer av diskursanalys och i min uppsats utgår jag från det diskurspsykologiska angreppssättet som fokuserar på hur människor i social interaktion använder

diskurser för att framställa sig själva fördelaktigt och vilka konsekvenser det får (Winther-Jørgensen & Phillips, 2000). I det strukturalistiska och poststrukturalistiska synsättet ser man sociala aktiviteter som en viktig del i hur språk dynamiskt formar världsbilder och relationer och genom diskurspsykologin fokuserar man på att analysera språkbruket där de förekommer, i kontexten.

Kritisk diskursanalys beskriver Winther-Jørgensen, Phillips (2000) som en metod att synliggöra och förändra olika maktrelationer i sociala relationer och i samhället. Kritikens syfte är att avslöja och avteckna den diskurs som konstruerar och vidmakthåller olika maktförhållanden. Varför jag valt dessa diskurser är för att de spelar en central roll i min analys av vad som ingår i konstruktionen av barnets bästa. Det är framförallt diskurspsykologins verktyg jag kommer att använda för att analysera materialet.

Enligt Foucault betyder makt inte att någon klass, stat, eller samhälle utövar makt över människor. Han menar att makt är något som är en ständig kamp som hänger samman med kunskap. Vidare intresserade han sig för hur de underordnade drabbas av makten och att makt kan betraktas som en relation och aktivitet (Winther- Jørgensen & Phillips 2000).

Makt enligt Mägi & Zimmerman (2015) handlar om att tillhöra normen eller känna till gällande norm och den skillnad det gör att betraktas som avvikande.

Den här uppsatsen riktar in sig på att försöka se hur konstruktioner och bedömningar görs i domskäl och vilka konsekvenser det får för de inblandade. Makt kan i dessa delar synliggöras då någon part vanligtvis vinner och andra förlorar. Makt kan också synliggöras utifrån vilka som lyssnas på och vad de lyssnas på.

4.3. Diskurspsykologi

Diskurspsykologin har utvecklats från socialpsykologin och diskursanalysen till att bli ett socialkonstruktionistiskt tillvägagångssätt (Winther- Jørgensen & Phillips 2000). Inom socialkonstruktionismen utgår man från att språket är en dynamisk form av social praktik som i sin tur formar hur vi ser på världen och sociala relationer (Winther- Jørgensen & Phillips 2000).

Världen är med ett diskurspsykologiskt synsätt anti-essentiell och betyder att inget är oföränderligt och på förhand determinerat. Genom social interaktion mellan människor skapas och återskapas konstruktionen av världen. Genom språket konstitueras en subjektiv, psykologisk verklighet (Winther- Jørgensen & Phillips 2000: 104, med hänvisning till Wetherell & Potter 1992, Shotter 1993). Den egna kulturella förståelsen har betydelse för hur människor skapar olika grupp tillhörigheter genom att tolka relationer mellan olika grupper, något som kan leda till in-group favoritism eller out- group discrimination (Winther- Jørgensen & Phillips, 2000). Vidare skriver Winther- Jørgensen & Phillips (2000) gällande diskurspsykologi ”att den materiella verkligheten kan komma i vägen för ett flygplan gör den inte mindre diskursiv. Hur dödfallen uppfattas[...] vad som orsakade dem konstitueras genom våra diskursiva system” (Wetherell&Potter 1992:65).

Diskurs definieras av Potter och Wetherell som ”alla typer av verbala interaktioner och skriftliga texter” (Winther- Jørgensen, Phillips 2000:114 hänvisar till (Potter&Wetherell 1987:79). Diskurser

används som flexibla resurser som varierar utifrån i vilket socialt sammanhang de förekommer. Syftet med diskurspsykologi är att fokusera på den retoriska delen av tal, text och social handling genom att beskriva hur människor konstruerar världen och vilka sociala konsekvenser det får.

Ambitionen med den här uppsatsen är att belysa hur tingsrätten resonerar och motiverar bedömningarna i mål gällande umgänge-, boende och umgänge. Att ha en diskurspsykologisk teori och metod kan ge den grund och de verktyg som behövs för att uppfylla syftet. Diskurspsykologi riktar sig till den retoriska delen av text vilket passar det material jag använder. Mina frågeställningar handlar om vilka konsekvenser konstruktioner och funktioner får i social handling vilket är överensstämmande med diskurspsykologins teori och metod. Den normkritiska teorin syftar till att synliggöra normer som ibland inte framträder förrän normer passeras. I den här uppsatsen passeras normer implicit och explicit vilket får sin betydelse ur frågeställningen hur olika konstruktioner får olika konsekvenser. Teorierna delar synen på att är världen anti-essentiell och inte är predestinerad (Winther- Jørgensen & Phillips 2000). Normkritisk teori problematiserar vilka konsekvenser normativa antaganden kan få (Mägi & Zimmerman 2015). Det passar in som bakgrund till hur jag vill analysera den här uppsatsen.

4.4. Metod

Tingsrätten i Stockholm kontaktades via mail där de ombads skicka domar från år 2016 och där en viss dom i ordningsföljden för varje månad efterfrågades. Urvalet var på så vis förutbestämt utifrån en viss ordning och inte från innehåll i domen. Materialet kom därför att bestå av totalt tolv domar, som omfattar totalt 89 sidor. Den kortaste domen var på två sidor och den längsta var fjorton sidor. Domarna lästes igenom ett antal gånger för att försöka få fram om det fanns likheter eller avvikelser i domskälen. Därefter kom tre frågor att urskilja sig genom att återkomma i flera domskäl. Syftet med uppsatsen började då bli tydligare. Barnets vilja och/eller föräldrars samarbete togs upp i samtliga fall i bedömningen av barnets bästa. Av de tolv domarna fanns det sex domar där i stort sett samma domskäl angavs, att föräldrarnas överenskommelse var förenligt med barnets bästa och där ingen vidare motivering angavs. Fem domar visade på större variation när det gällde motivering i domskäl hur man sett till barnets bästa. I ett fall fick barnets vilja stor betydelse i bedömningen av barnet bästa. Barnen själva deltog inte vid domstolsförhandlingen i något av fallen utan deras bästa och vilja var därmed en utsaga och tolkning gjord av vuxna vid andra tillfällen. Domstolen hänvisar i flera fall till den vårdnadsutredning som gjorts av socialtjänsten och där barnets bästa, föräldrarnas samarbete och barnets vilja framgått.

I samtliga domar, utom i ett fall, var föräldrarnas samarbete central i domskälen. Man bedömde hur allvarliga problemen var i förekommande fall och hur denna konflikt ansågs kunna påverka barnet i negativ riktning. I vissa fall bedömdes situationen utifrån hur det sett ut tidigare och i andra fall byggde motiven på en prognos om hur det skulle kunna komma att bli för barnet i framtiden.

Genom att belysa exempel med citat i texten (domarna) på hur barnets bästa konstrueras blir det tydligt var jag hämtat mina exempel från och vad jag byggt analyserna på. I vissa fall där tingsrätten

hänvisar till socialnämndens utredning kan delar av utredningen presenteras i syfte att tydliggöra vad tingsrätten hänvisar till i sina domskäl. Jag har bara tagit del av de delar av utredningen som tingsrätten tagit med eller hänvisat till i domar och domskäl. Jag benämner domarna efter egen numrering då jag av etiska skäl inte vill presentera de riktiga numren på domarna för att personerna i domarna inte ska framträda. Jag återkommer till mitt etiska dilemma under stycket om etik. Att jag valde diskurspsykologiskt perspektiv beror på att jag anser att teorin och metoden passar för uppgiften dels med utgångspunkt från det material jag använt och dels genom vad det är jag med uppsatsen vill undersöka. Jag hade kunnat använda någon annan diskursanalys men då jag läst om dessa har jag ändå landat i att de är mer användbara på andra typer av undersökningar.

Jag hade kunnat använda exempel från olika delar av landet men då undersökningen inte syftar till att se geografiska skillnader från olika domstolar valde jag bort den tanken. Jag funderade på att i citaten från domarna ha med personerna, förutom namnen, men då uppsatsen inte syftar till att belysa någon form av könsaspekt valde jag bort den varianten. Att göra en intervjustudie hade inte passat uppsatsens syfte då intentionen varit att se hur man i domarna resonerat. Jag hade kunnat använda flera exempel, men då jag försöker analysera det material jag har visat det ändå på den process jag vill belysa och jag tror inte att jag ur den aspekten hade uppnått så mycket mer med ett större material.

4.5. Material

Materialet, tingsrättsdomar, är ur ett diskurspsykologiskt perspektiv ett ”naturligt förekommande material” vilket betyder att materialet redan finns och därmed inte påverkas av mig annat än i tolkningen och analysen av materialet (Winther- Jørgensen & Phillips, 2000). Materialet utgjordes av tolv domar från tingsrätten i Stockholm gällande vårdnad-, boende och umgänges mål. Det sammanlagda materialet innehöll 89 sidor.

4.6. Urval

Det första urvalet var att välja från vilken domstol domarna skulle hämtas. Därefter gjordes ett urval som gjordes utifrån en dom per månad under ett år (2016) enligt en viss ordningsföljd. Urvalet i det inkomna materialet har valts ut för att citera utdrag från domar där mina frågeställningar har framgått. Några domar liknade varandra i motivering av domskälen, de citeras och analyseras som grupp. Citaten har plockats ut med tanke på frågeställningarna. De visar hur man resonerat, vilka principer som styrts och blivit avgörande för domskälen.

4.7. Analys

Domarna lästes igenom ett antal gånger för att besvara frågan hur barnets bästa konstrueras och ges ett innehåll. Hur tingsrätten i domskälen motiverar vad som är barnets bästa tydliggör hur man konstruerat föräldrarnas samarbete och barnets vilja i tingsrättens bedömning. Genom textanalys kommer jag försöka hitta mönster och avvikelser i hur diskurser framträder.

För att kunna analysera domarna utifrån frågeställningarna hur man resonerat gällande barns vilja, föräldrars samarbete som faktorer i bedömningen av vad som är det enskilda barnets bästa har jag använt mig av olika frågor jag ställt till materialet. De diskursanalytiska verktygen jag använt är: konstruktion, funktion, extreme case formulations, värde och makt.

Konstruktion handlar om hur man i domskälen konstruerar barnets vilja, föräldrarnas samarbete och till sist barnets bästa. Funktion beskriver vad olika utsagor får för funktion. Extreme case formulations, (Winther- Jørgensen & Phillips 2000) ”-alltid, varje ”anger att något anses vara generellt och inte speciellt. Sådana formuleringar används även för att förstärka argumentation.

Värde beskriver vad som framträder som ett värde i det som uttrycks. Värde kan också uttryckas som principer eller risker. Till sist kommer jag att koppla vad som framkommit i analysen till makt. Hur man skulle kunna tolka in ett maktperspektiv i domskälen eller som en konsekvens av domskälen.

I domarna 2, 3, 4, 5, 7, 11 angavs i domskälen att parterna kommit överens och som därmed förutsattes vara i enlighet med barnets bästa.

I domarna 6, 8, 9, 10 och 12 är domskälen mer omfattande och barnets bästa beskrivs i olika grad i de olika domarna. Det är i huvudsak dessa domar som kommer att användas i resultatet och analysen.

5 Validitet och etiska överväganden

5.1. Validitet

För att diskutera uppsatsen validitet använder jag mig av Winther-Jørgensen & Phillips (2000, s. 123) beskrivning av om en diskursanalys är valid eller inte utifrån analysens förmåga att ge diskursen någon form av sammanhang. Finns det delar ”som inte passar in i den diskursanalytiska redogörelsen är det mindre sannolikt att andra kommer att acceptera analysen som färdig och trovärdig” (Potter & Wetherell, 1987:170). De beskriver ytterligare ett sätt att pröva validiteten genom att se till vilken förklaringskraft analysen har och vilken förmåga analysen har att ”frambringa nya förklaringar” (1987:171). Det har under hela skrivtiden varit min ambition att försöka analysera materialet så att vissa nya förklaringar kunnat framträda men jag som uppsatsförfattare kan inte bedöma om jag lyckats.

5.2. Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (2002) anger fyra huvudkrav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet, vilket i korthet betyder att de som deltar i en undersökning ska informeras om att de kan avbryta deltagandet när de vill och att deltagarna har rätt att få information om studien. Samtyckeskravet följer upp informationskravet med att deltagarna i undersökningen ska godkänna/samtycka till deltagandet i undersökningen. Konfidentialitetskravet betyder att känsliga uppgifter ska förvaras och i övrigt handskas med på ett etiskt försvarbart sätt till skydd från obehöriga. Nyttjandekravet följer upp konfidentialitetskravet med att inte låta andra, med andra syften, ta del av forskningsmaterialet. För att förvissa mig om ett etiskt förhållningssätt har jag i min användning av domar anonymiserat innehållet. I min undersökning har jag använt befintligt material och har därför inte intervjuat eller skickat enkäter där enskilda personer fått möjlighet att göra ett aktivt val om deltagande. Domarna är offentliga men jag har valt att inte ange exakt vilka domar det gäller. Efter uppsatsens godkännande kommer domarna att förstöras för att förhindra att andra kan ta del av domarna i sin helhet.

Övervägandet jag gjort består i om jag ska öppet redovisa vilka domar som använts i uppsatsen för att på så vis öka genomlysigheten i tolkningen och analysen jag gjort mot att därmed tala om vilka domar jag använt. För att undgå att synliggöra eller möjliggöra att ta reda på vilka de inblandade personerna är valde jag att inte öppet redovisa vilka domar jag använt. Domarna innehåller synnerligen privata uppgifter såsom personnummer och adresser vilket jag inte kände mig bekväm med.

Jag har medvetet valt att använda förkortningar och citat så att det inte handlar om personerna utan att istället sätter fokus på frågor som hur, vad och funktion av vad som framkommer i domarna.

6 Förkortningar som används vid citat av domarna

[K]- kärke, den som har väckt talan mot svarande. Används istället för namn och benämningar som han, hon, moder, fader.

[S]-svarande, den som är motpart till kärke, här: den andra föräldern. Används istället för namn och benämningar som han, hon, moder, fader.

[B]-barnet, förekommer istället för barnets namn eller som ersättning för han/hon.

Utdrag från domarna består av längre citat för att tydliggöra vad en diskursiv tolkning av domarna hämtats ifrån. Dessa citat analyseras sedan utifrån ett normkritik perspektiv och diskurspsykologisk teori och verktyg.

7 Resultat och analys

Här kommer jag att genom utdrag från domskälen i materialet analysera hur man från tingsrätten tingsrätten landar i en samlad bedömning av vad som är barnets bästa utifrån barnets vilja och föräldrarnas samarbete. I samtliga fall utom ett är parterna i målet även barnets föräldrar.

Den övervägande delen i materialet handlar om mål där föräldrarna kommit överens och att det är den avgörande faktorn som lett fram till bedömningen av barnets bästa. Jag återkommer till dessa domar i avsnittet om barns bästa.

De första domarna jag citerar innehåller på olika sätt delar som andra domar i materialet inte har. I den första domen finns det anledning att tro att det förekommit någon form av våld. I de två följande domarna var två nämndemän skiljaktiga mot tingsrättens dom där nämndemännen såg problemet och lösningen helt mot tingsrättens bedömning.

I ett domskäl (11) står det att parterna kommit överens och att det ”får antas vara i enlighet med barnets bästa”. Parterna själva har funnit en överenskommelse utöver domslutet, ”vilken de begärt att tingsrätten antecknar”. Där står i en av tre punkter att:

[S] inte ska hota [K] och inte heller eftersöka var [K] bor. Om detta sker är det vid äventyr av att umgänge kan komma att ställas in.

I denna överenskommelse finns det ett antagande om att hot och någon form av förföljelse förekommit tidigare genom att det påtalas vad som *inte ska göras*. Hade den typen av företeelse inte tidigare skett hade det inte funnits anledning att påtala den. Funktionen blir att (någon av) parterna vill synliggöra förutsättningen för överenskommelsen för tingsrätten. Konsekvensen blir att det kan vara frågan om allvarliga konflikter eller kan komma att bli framåt.

I två av domarna (9 och 10) är några av nämndemännen skiljaktiga till domen där de skriver:

Vi anser inte att parternas samarbetssvårigheter och konflikter är av så allvarlig art att gemensam vårdnad är utesluten. Vad som framkommit om [K] uppträdande ger vid handen att [K] motsatt sig de flesta samarbetsformer. Om [K] ändrar sin rigida inställning till samarbete finns, enligt vår uppfattning, en möjlighet att vidmakthålla en gemensam vårdnad. (Dom 9)

Beskrivningen av gemensam vårdnad som *utesluten* och att ena parten *motsatt sig de flesta* samarbetsformer får funktionen att förstärka argumenten från nämndemännen som har en skiljaktig uppfattning än tingsrätten. Konsekvensen blir att tydliggöra att det finns flera sätt att se parternas ageranden. För att ytterligare förstärka sin ståndpunkt kan man tolka *sin rigida inställning* som en extreme case formulation.

I dom 10 förklarar sig två nämndemän vara skiljaktiga från tingsrättens dom:

Vi delar majoritetens bedömning att det är bäst för [B] att en av föräldrarna anförtros ensam vårdnad om [B]. Vi bedömer emellertid att det är bäst för [B] att [S] blir ensam vårdnadshavare. Det är mycket svårt att förstå orsaken till [B] avståndstagande från [S]. Det finns i materialet inget konkret som förklarar detta. Förklaringen måste sökas i att [B] tagit intryck av eller utsatts för påverkan, som kan vara medveten eller omedveten, från vuxna i sin omgivning. Det är i enlighet med [B] bästa att [B] får ha en nära och god relation med båda sina föräldrar. Det finns annars en uppenbar risk för att [B] skadas i sin utveckling. För

att bryta den negativa påvekan och för att [B] ska ges möjlighet att återknyta till sin [S] ska vårdnaden anförtros [S] ensam.

Barnets bästa återkommer i det här stycket tre gånger och får en funktion som förstärkare av argumentationen som handlar om att den andra parten än den som tingsrätten dömt borde få vårdnaden. Barnets vilja förklaras svår att förstå och att det inte finns något konkret som förklarar annat än att barnet varit utsatt för påverkan. Viljan uppfattas inte vara barnets vilja utan en konsekvens av påverkan från *vuxna*. Vilka eller vem som avses med vuxna beskrivs inte men den påverkan som barnet anses ha utsatts för beskrivs i neutrala former som *medveten eller omedveten påverkan* och att förklaringen *måste* sökas då man inte finner någon annan förklaring. Med neutral form menar jag att nämndemännen inte vill skuldbelägga någon av parterna trots att man gör sin åsikt synlig. Genom att inte gå på tingsrättens bedömning så har det ändå framgått att den part som vann vårdnaden och boendet för barnet enligt nämndemännen är mest skyldig till påverkan och minst lämplig ”vinnare”. Det värde man avser värna om är *en uppenbar risk* att barnets utveckling skadas om barnet inte får ha en nära och god relation med båda föräldrarna vilket anses bäst tillgodogöras hos den ”förlorande” parten. Här används extreme-case formulering som har funktionen att förstärka argumentationen med att det föreligger en *uppenbar risk*. Den *uppenbara* risken är så normal att alla inser eller borde inse samma sak.

Det finns anledning att återkomma till det här målet gällande både barnets vilja och föräldrars samarbete där jag analyserar hur tingsrätten resonerat i de frågeställningarna.

7.1. Barnets vilja

Barnets vilja framkommer inte överhuvudtaget sju av domskälen. Ett domskäl som skiljde sig från de övriga målen var i dom 1. I dom 1 är barnet 17 år, ensamkommande och har sina föräldrar kvar i hemlandet. Barnets föräldrar företräds av en god man. I målet är [K] socialnämnden och [S] god man:

[B] är bekant med [NN] genom sin lärare och [B] har önskat att få [NN] som särskilt förordnad vårdnadshavare.[...][B] har samtyckt till att [NN] erhåller uppdraget som[...].Att [NN] utses till särskilt förordnad vårdnadshavare för [B] överensstämmer med [B] vilja. Mot bakgrund härav måste det anses vara för [B] bästa att vårdnaden om [B] överflyttas[...].

Hur barnets bästa konstruerats här är mot bakgrund av barnets vilja genom att det *måste* anses vara för barnets bästa. Barnets bästa utgår från hur man resonerat kring barnets vilja. Viljan har konstruerats som *önskat*, *samtycke* och *vilja*. Begreppen har fått funktionen att förstärka argumentationen som mynnar ut i barnets bästa. Konsekvensen blir att barnets vilja tolkas vara samma sak som barnets bästa. Genom att *samtycka* konstrueras barnet som en part i målet, vilket barnet per definition inte är genom att vara underårig.

Konsekvensen blir att barnet genom de olika beskrivningarna av hur barnets vilja återges ges olika roll och makt i den samlade bedömningen av barnets bästa. När domstolen beskriver barnets

vilja är det oklart vem som beskrivit vad barnet sagt om sin önskan, samtycke och vilja. Barnets vilja har här gällt vårdnadsfrågan.

Jag återkommer nu till dom 10 gällande barnets vilja. Barnet är 9,5 år och kärande yrkar vårdnaden, boende och inget av tingsrätten fastställt umgänge med den andra parten. Svarande yrkar också ensam vårdnad, boende och om inte detta bifalls rätt till umgänge. I domskälen gällande barnets vilja och vårdnaden skriver tingsrätten:

Det framstår som troligt att flera omständigheter och beteenden från de vuxna i [B] närhet har påverkat [B] och lett till det låsta läge som råder idag när det gäller kontakten mellan [S] och [B]. [B] har uppenbarligen haft en mycket jobbig situation under i vart fall ett par års tid. [B] bor sedan [...] tillsammans med [K]. [B], som tidigare var ett utåtagerande barn som inte kunde vistas i ett klassrum med andra barn och som hade suicidala tankar, beskrivs idag som ett välfungerande barn som trivs bra i skolan. [B] själv har sagt att [B] trivs hos [K] och att [B] nu vet hur det är att ha det bra.

Konstruktionen av barnets vilja uttrycks genom vuxna. Till vem barnet har sagt att [B] trivs och har det bra framgår inte men ges funktionen av att vara ett konstaterande. Barnet beskrivs ha genomgått en positiv förändring som från att vara ett *utagerande barn* som inte kunde vistas i ett klassrum med *andra barn* till att idag vara välfungerande och trivas i skolan. Konstruktionen av barnet är att tidigare varit utanför normen genom att vara utagerande till att bli en del av normen som välfungerande. Som ytterligare förstärkning beskrivs att barnet trivs vilket kan tolkas vara barnets egna beskrivning om sin situation. Den beskrivningen har dock återgetts av någon vuxen och det skulle kunna finnas ett egenintresse i beskrivningen som får funktionen att som part i målet framställa sig själv i bättre dager genom barnets beskrivning.

I beskrivningen jämförs barnet med *andra* barn och urskiljer sig från dem. De *andra* barnen ger bilden av att utgöra normen, det normala och självklara. Att barnet har uttryckt suicidala tankar är även det ett uttalande där det är oklart vem som uttalat sig. Uttalandet kan få funktionen att förstärka argumentationen över hur dåligt barnet tidigare mått till den nuvarande situationen då barnet *trivs* hos [...] *nu vet hur det är att ha det bra*. Barnets vilja beskrivs i domskälen:

[B] är nu 9,5 år. [B] har enligt tingsrättens bedömning nått en sådan ålder och mognad att det inte går att bortse från [B] önskemål när det gäller umgänget. Även om [B] vilja inte kan tillmätas helt avgörande betydelse är den av vikt vid den helhetsbedömning som tingsrätten har att göra. Med hänsyn till att [B] tydligt har uttryckt att [B] inte vill träffa [S] och mot bakgrund av erfarenheterna från det umgänge som varit, bedömer tingsrätten att ett genomdrivande av ett umgänge i strid med [B] vilja inte är lämpligt och heller inte skulle gå att verkställa med tvång. Det bör därför för närvarande inte vara något av tingsrätten fastställt umgänge.

Barnets vilja ges här betydelse genom barnets ålder och mognad. Det går *inte att bortse* från önskemålet barnet har gällande umgänge med den ena föräldern. Viljan kan inte *tillmätas helt avgörande betydelse* men är av vikt vid helhetsbedömningen. Konstruktionen av barnet framstår som tillräckligt gammal och mogen för att kunna bedöma sin situation och uttrycka en vilja eller önskemål som för tingsrätten verkar rimlig och i enlighet med barnets bästa.

I domskälen kan jag inte hitta någonstans att barnet *tydligt* har uttryckt sig *inte* vilja träffa [S].

Däremot står det:

[B] har vid flera tillfällen och under en längre tid uttalat att [B] vill bo tillsammans med [K] och träffa [S] varannan helg. [B] har för vårdnadsutredarna beskrivit hur det är hos mamma och pappa. Det är en påfallande svartvit beskrivning där inget verkar vara bra hos [S] medan allt är jättebra hos [K]. [B] har också sagt att [B] är rädd för [S] och att [S] slagit [B]. [B] har nämnt två tillfällen när detta skulle ha skett. Det rör sig om, enligt vad tingsrätten kan bedöma, två mindre incidenter som verkar ha fått oförklarligt stora proportioner.

Konstruktionen av barnets vilja beskrivs som *flera tillfällen och under en längre tid* vara stabil och ur den aspekten tillförlitlig. En motstridande konstruktion av barnets vilja är den *påfallande* svartvita beskrivningen av hur det är hos föräldrarna. Den meningen kan fungera som extreme- case formulation genom att förstärka den *svartvita* beskrivningen ytterligare genom att vara *påfallande*.

Konsekvensen kan tolkas vara att tingsrätten har två värden att förhålla sig till. Barnets vilja mot risken att barnet befinner sig mitt i föräldrarnas konflikt och riskerar att utsättas för påtryckning.

Funktionen av barnets uttalande om rädsla för ena parten och *två mindre incidenter som verkar ha fått oförklarligt stora proportioner* bedöms av tingsrätten inte behöva tillmätas betydelse i annat fall än möjligen beskrivning av konfliktnivån. Tingsrätten har tidigare beslutat om umgänge med umgängesstöd under nio månader. Gällande det umgänge som har varit står det i domskälen i samtal mellan barnet och umgängesstödjaren:

[...] har frågat [B] varför [B] inte vill träffa sin [S] men har inte fått något konkret svar. [B] har svarat att [S] är dum. Så som [B] har mått ser [...] inte att det går att tvinga [B] till umgänge.

Tingsrätten bedömer i enlighet med vad som framkommit i samtal mellan barnet och umgängesstödjaren refererad av umgängesstödjaren. Konsekvensen är att umgängesstödjaren har gjort tolkningen av vad barnet vill genom att ställa frågan *varför* [B] inte vill träffa [S]. Umgängesstödjaren har inte fått något konkret svar annat än att [S] är dum. Konsekvensen blir att man bedömer *att* barnet inte vill träffa [S]. Vidare ges umgängesstödjarens tolkning av hur barnet *har mått* och bedömningen att det därför inte går att *tvinga* [B] till umgänge stort värde för tingsrättens bedömning. Konsekvensen blir att tingsrätten beslutar att inte går att genomdriva ett umgänge mot barnets vilja då det bedöms inte vara lämpligt *och inte heller skulle gå att verkställa med tvång*. De två motpolerna som definieras som de enda val som står till buds är barnets vilja mot tvång vilket får konsekvensen att barnets vilja väger tungt.

Jag kommer att fortsätta analysera dom 10 under föräldrarnas samarbete.

7.2. Föräldrarnas samarbete

I dom 1 tas föräldrarnas samarbete inte upp alls. De finns inte i landet och är varaktigt förhindrade av att utöva vårdnaden om barnet, som är 17 år. Föräldrarna företräds av en god man. Det var enda domen i materialet där föräldrarnas samarbete inte problematiserats. I domskälen i dom 10 anger tingsrätten som utgångspunkt att det:

är en ingripande åtgärd att upplösa en gemensam vårdnad och att det kan medföra att barnets relation och tillgång till den andra föräldern förändras permanent.

Vid bedömningen gällande vårdnaden:

konstaterar tingsrätten att båda föräldrarna var för sig framstår som lämpliga vårdnadshavare. Det kan samtidigt konstateras att båda föräldrarna -såvitt framkommit- har uppträtt mindre lämpligt inför [B] och att de, oavsett vad det beror på, har misslyckats med att se till att [B] har tillgång till dem båda.

Genom beskrivningen *framstår som* och *såvitt framkommit* konstrueras en varierande bild av föräldrarna. Tingsrätten kan *konstatera* att båda uppträtt mindre lämpligt och har *misslyckats* med att se till att barnet har tillgång till dem båda. Konsekvensen blir att båda parter ger en bild av sig själva som bygger på deras egna beskrivningar. För att förstärka tingsrättens argument används *mindre lämpligt* uppträdande och att föräldrarna *misslyckats* kan ses som ett exempel på extrem- case formulation där man ytterligare vill förstärka bedömningen av föräldrarnas förmåga. Båda anses vara lämpliga vårdnadshavare men som anses ha misslyckats med att se till barnets behov av båda föräldrarna.

Konsekvensen tingsrätten belyser är att båda föräldrarna genom att vara lämpliga vårdnadshavare borde förstå och uppträda lämpligt inför barnet och verka för barnets kontakt med båda föräldrarna. Båda föräldrarna anses ha förmågan att vara lämpliga vårdnadshavare men båda anses vara skyldiga för misslyckandet i utförandet. Barnet riskerar att förlora kontakten med en av föräldrarna.

Tingsrätten skriver vidare i domskälen:

Parterna har också polisanmält varandra för misshandel respektive egenmäktighet med barn. De har även i domstol begärt verkställighet.

Konfliktnivån mellan parterna är tydlig och har varat över tid. ”Parterna själva anser att de saknar förmåga att samarbeta kring [B]” (dom 10). Vårdnadsutredarna bedömer att parternas samarbetsförmåga är:

obefintlig, att konfliktnivån är alarmerande hög och av sådan art att gemensam vårdnad inte är möjlig och att [B] redan i dagsläget har tagit skada av detta. Utredarna anser vidare att det finns en uppenbar risk för att [B] hälsa och utveckling allvarligt skadas om ingen förändring sker. Utredarna har därför föreslagit att vårdnaden överläts på en av föräldrarna och att boendeföräldern [K] ensam får vårdnaden.

En *alarmerande hög* konfliktnivå kan anses vara en extremformulering för att förstärka argumenten att konfliktnivån är allvarligare än vad som kan accepteras. Barnet har enligt utredarna redan tagit skada av föräldrarnas konflikter. På vilket sätt skadan visat sig framkommer inte av domskälen.

Konsekvensen av föräldrarnas konfliktnivå och barnets skada av denna blir att vårdnadsutredarna bedömning att vårdnaden ska tillfalla en av parterna. De föreslår boendeföräldern. I dom 8 beskrivs föräldrarnas samarbete utifrån utredning att de tidigare haft flera tvister om barnets boende:

Vårdnadsutredarna har anfört att [B] föräldrar inte samarbetar för [B] bästa och att det har varit så under större delen av [B] uppväxt. De har också anfört att utredningen har visat att det inte är möjligt för föräldrarna att samarbeta inom ramen för gemensam vårdnad. Utredarna har bedömt att [K] har förhindrat [B] umgänge med [S], att [S] är den som bäst kan stötta [B] behov av tillgång till båda sina föräldrar, sitt nätverk och en fungerande skolgång samt att [B] behov av trygghet bäst skulle tillgodoses om [S] får ensam vårdnad.

Utredarna bedömer att samarbetet mellan föräldrarna inte har fungerat över tid och att det inte är förenligt med gemensam vårdnad. För att ytterligare förstärka argumentationen används extreme- case formulation då den ena föräldern *förhindrat umgänge* mellan barnet och den andra föräldern. Konsekvensen av den bedömningen är att vårdnadsutredarna bedömer *den andra* föräldern bättre lämpad för vårdnadsuppdraget och därför bör tilldelas ensam vårdnad. Tingsrätten skriver:

Utifrån vad som framkommit under huvudförhandlingen delar tingsrätten utredarnas bedömning att [K] genom sitt beteende har förhindrat och försvårat [B] umgänge med [S]. Ansvar för att överlämningarna misslyckats får anses helt ligga på [K]. [K] har också periodvis hållit [B] hemma från skolan och fritids.

Tingsrätten delar utredarnas bedömning gällande skulden för att umgänge och överlämningar inte fungerat. Man förstärker argumenten med att [K] *förhindrat och försvårat* umgänge. Ansvar ligger även det helt på [K] att överlämningar *misslyckats* fungerar som extreme-case formulation genom att förstärka sin argumentation. Att [K] därtill hållit barnet hemma från skola och fritids adderar ytterligare en negativ bild av [K] agerande.

7.3. Barnets bästa

Där domskälen liknat varandra, i domarna 2, 3, 4, har det handlat om att föräldrarna visat på att de kan komma överens genom till exempel andra partens yrkande har medgetts och med en formulering som, med viss variation, lyder:

Vad parterna har kommit överens om avseende vårdnad och boende får antas vara i enlighet med [B] bästa.

Funktionen av *får antas* legitimerar argumentet för att överenskommelsen mellan föräldrarna är i enlighet med barnets bästa. Värdet som motiverar definitionen av barnets bästa blir att barnet ska växa upp utan föräldrars konflikt, oavsett hur vårdnad boende och umgänge ser ut. Tingsrätten beskriver barnets bästa i dom 10:

Tingsrätten utgår från att [K] ser till [B] bästa och verkar för att [B] umgänge med [S] fortsätter och utökas. Självklart har även [S] ett stort ansvar för att [S] relation med [B] normaliseras.

Genom att *utgå från* anger tingsrätten en förväntning på [K] som kan liknas vid en pedagogisk funktion att hänvisa till [K] förmåga som lämplig vårdnadshavare kunna se till barnets behov av båda föräldrarna. Som en konsekvens av att båda föräldrarna bedöms var lämpliga vårdnadshavare ställs förväntningar även på [S] att relationen till [B] *normaliseras*. Genom att ange att relationen inte är normal konstrueras en normativ föräldra- barn relation som [S] och [B] inte har men som [S] har *ett stort ansvar* för att normalisera. I dom 8 skriver tingsrätten i domskälen:

Det nu anförda och parternas dåliga samarbete och kommunikation i övrigt talar för att vårdnaden om [B] bör anföras en av föräldrarna ensam. Mot bakgrund av att [K] enligt tingsrättens bedömning har brustit i sitt ansvar som vårdnadshavare bör vårdnaden om [B] inte anföras [K] ensam. Om gemensamma vårdnaden ska upplösas bör vårdnaden om [B] därför anföras [S]. Det skulle innebära att [B] huvudsakligen ska bo hos [S] och ha rätt till

umgänge med [K]. Detta skulle vara en ingripande och plötslig förändring i [B] liv och frågan är hur det skulle påverka [B] och om det är i enlighet med [B] bästa.

Konstruktionen av barnets bästa är, vad som kan tolkas, att undvika att genomföra *en ingripande och plötslig förändring*. Funktionen är att risken att en ingripande och plötslig förändring skulle kunna påverka barnet negativt och det skulle inte vara enligt barnets bästa. [K] har av tingsrätten och vårdnadsutredarna bedömts vara skyldig till att umgänge mellan barnet och den andra föräldern inte fungerat och att överlämningar har misslyckats. Konsekvensen är att [K] inte ska tilldelas ensam vårdnad. Sammanlagda konsekvenserna är att risken att barnet påverkas negativt av en flytt till [S] vägs mot att ena föräldern bedöms ha brustit i vårdnadsansvar. I dom 12 är skriver tingsrätten i domskälen:

Vid en sammantagen bedömning finner tingsrätten att parternas samarbetsvårigheter inte kan anses vara så allvarliga att en gemensam vårdnad är utesluten och det får anses vara till [B] och [B] bästa att parterna har fortsatt gemensam vårdnad om dem. Detta är även vad vårdnadsutredarna har föreslagit.

Vidare skriver tingsrätten:

Att låta det växelvis boendet kvarstå tillgodoser även [B] och [B] behov av stabilitet och förutsägbarhet i sin vardag. Det tillgodoser även barnens behov av en nära relation med båda föräldrarna.

Konsekvensen av det här domskälet är att den princip som väger starkast är att föräldrarna kan samarbeta. Att barnen har behov av *stabilitet och förutsägbarhet i sin vardag* är inget som framkommer att barnen själva har uttryckt utan kan tolkas vara en generell bedömning av vad barn överlag behöver.

7.4. Resultat av analys

Barns vilja har i materialet inte gått att utläsa i de flesta domskäl. Där barnets vilja fått gehör är i dom 1 där barnets vilja i det närmaste kunde betraktas som vara samma sak som barnets bästa. I den domen kan det inte uteslutas att åldern hade stor påverkan då barnet var 17 år. Röbbäck (2012) skriver att ”barns vilja har fått ökad betydelse” (Röbbäck, 2012) när det handlar om att bedöma barns bästa. Röbbäck (2012) diskuterar vidare kring när och hur barns vilja ska tillmätas betydelse och menar att det finns en ambivalens mellan lagstiftning och tillämpning genom att generellt bestämma att barn har rätt att uttrycka sina åsikter, men att det i tillämpningen görs bedömningar för det enskilda barnet (Röbbäck, 2012).

I dom 8 konstrueras barnets vilja vara under stor påverkan och barnet uppfattades befinna sig i en lojalitetskonflikt mellan föräldrarna. Den ena föräldern anses av både utredarna och tingsrätten ha förhindrat och försvårat umgänget mellan barn och andra föräldern och ansågs ansvarig för att överlämningar har misslyckats. Tingsrätten och utredarna bedömer att vårdnaden ska tillerkännas den andra föräldern. Barnet uttryckt oro för att den föräldern, att föräldern ska vara ledsen då inte barnet är där. Tingsrättens slutliga bedömning är att gemensam vårdnad ska fortsätta för att risken att barnet skulle fara illa genom att flytta till den andra föräldern anses för stor. Barnets bästa är att inte utsätta barnet för ”ingripande och plötslig förändring”. Barnet har fått den vilja som barnet

uttryckt, även om man antog att barnet var utsatt för lojalitetskonflikt, beaktad i domskälet.

Konsekvensen av domskälet blir att barnet är kvar under stor påverkan av, i varje fall den ena, föräldern. Ur en maktsynpunkt enligt Foucault (Nilsson, 2008) är makten en relation och fungerar normaliserande. Med bedömningar som att vara ”övertygade” om en förälders samarbetsvilja trots omfattande konflikter och att barnet exempelvis i dom 6 har ”välordnade förhållanden” är ur en normkritisk synpunkt ett uttryck för att föräldern och barnet befinner sig inom en norm, in-gruop favoritism som innebär att grupper (utredare i det här fallet) tolkar relationer mellan grupper utifrån ”egna kulturella förståelseramar” (Winther-Jørgensen & Phillips, 2000) men går även att tolka utifrån identifikationer hos utredarna (Winther-Jørgensen & Phillips, 2000).

Föräldrarnas samarbete i dom 10 beskrivs vara ”alarmerande hög” och något samarbete finns inte enligt utredarnas bedömning. Tingsrätten tilldömer ena parten ensam vårdnad och den andra parten får inte något umgänge fastställt med barnet. En maktaspekt i konsekvensen av det domskälet är enligt Foucault ett exempel på vem som får tala (Börjesson, 2011). I domen har den vinnande parten fått sin vilja igenom på samtliga yrkanden. Parten har fått stöd i sin framställning genom bland annat barnet som uttryckt sin vilja till partens förmån, och till den andra partens nackdel. Den förlorande partens makt över relationen till barnet har begränsats till om barnet vill ha kontakt och om boendeföräldern är behjälplig i genomförandet. Tingsrätten skriver i sina domskäl att parten har ”ett stort ansvar” i att normalisera kontakten med barnet.

När barnets bästa ska bedömas har olika principer värderats olika och med hänsyn till det enskilda barnets situation, en in casu tolkning (Schiratzki, 2008). Föräldrarnas samarbete har dock beskrivits i flera fall som att överenskommelsen får antas vara i enlighet med barnets bästa. Barns bästa ska enligt Röbbäck (2012) betraktas som princip snarare än en regel och att man från rätten använde antaganden, presumtioner av vad som är barnets bästa (Röbbäck, 2012). Från domskälen i materialet framkommer en varierad konstruktion av barnets bästa där viljan har betydelse som i dom 1 och 10 men också föräldrarnas samarbete som i dom 12. Huruvida barnens vilja beaktades med större hänsyn utifrån barnets ålder eller mognad tolkade jag det som att om barnets vilja togs upp alls i domskälen så beaktades den oavsett ålder. Enligt vilka premisser mognaden hos barnen bedömdes är som andra påtalat (Singer, 2012; Röbbäck, 2012) oklart och i vart fall oformulerat i domskälen. I de flesta fall i materialet synliggjordes dock inte barnets vilja eller inställning. Föräldrarnas samarbete gavs presumtionen att om föräldrarna kommit överens var det tillräckligt bra för barnets bästa.

Utifrån ett normkritiskt perspektiv är normer medvetna eller omedvetna men det är med utgångspunkt av normer vi bygger vår uppfattning om världen (Mägi & Zimmerman, 2015). Uppfattning av vad barn behöver, vill och hur föräldrar ska vara och bete sig färgas av normer som anses vara tillämpligt i den aktuella situationen (ibid). Det får stor betydelse med vilka normativa utgångspunkter som ligger till grund när det kommer till att göra bedömningar.

Med en diskurspsykologisk analys som fokuserar på hur människor konstruerar världen retoriskt för att kunna möta andra människors konstruktioner kan man se att funktionen av konstruktionerna fyller olika syften (Winther- Jørgensen & Phillips, 2000).

Flera av domarna, exempelvis domarna 8, 9, 10, 12 hade föregåtts av ett flertal tidigare interimistiska beslut och olika utredningar vilket även stöds av SOU utredningen (2017:6) där man talar om en stor ökning av mål gällande vårdnad-, boende-, och umgänge.

8 Slutdiskussion

Barns bästa utifrån barnkonventionen utgår från ett aktörsperspektiv där barnen och ungdomarna betraktas som egna aktiva subjekt (Socialstyrelsen, 2012). Genom att utgå från ett aktörsperspektiv där barnen ska betraktas som egna aktiva subjekt men ändå ha en beroendeställning till sina föräldrar eller vårdnadshavare gör tolkningen flytande.

Genom att använda diskurspsykologisk teori och verktyg för att tolka och analysera texterna (domarna) har fokuseringen legat på hur man konstruerar barnets bästa och de viktiga underdiskurserna barnets vilja och föräldrars samarbete. Det andra teoretiska perspektivet jag använt är den normkritiska vilket synliggjort att normer hos utredare, domstolar och parter har betydelse när det gäller bedömningar av hur barnets bästa konstrueras. Att det finns ett par-, och ett kärnfamiljsideal i domskälen anser jag framgår. Inte minst då det implicit är en avvikelse att föräldrar är osams, har olika åsikter, värderingar och har samarbetssvårigheter. Normer framstår då de överträds, bryts eller utmanas (Mägi & Zimmerman, 2015). När föräldrar inte lever tillsammans bryter de redan där en neutral och därmed osynlig norm. Mägi och Zimmerman (2015) beskriver familjejuridiken som ”kärnfamiljsnormativ”, genom att som kärnfamilj ha större friheter att utforma sitt familjeliv än ”andra” familjer.

Den här uppsatsen har genererat en mängd nya frågeställningar och vissa inte nya. Bland annat visar SOU rapporten (2017:6) att förändringar av lagstiftningen är på förslag och att vissa av förändringarna som genomfördes efter prop. (2005/06:99) medförde konsekvenser som syns i tillämpningen av barnets bästa. En konsekvens av reformen 2006 är hur ensam vårdnad blivit vanligare i vårdnadstvister i kombination med att vårdnadstvister ökade i antal. Att vårdnadstvister ökade var även det en följd av reformen. I uppsatsen synliggjordes samma resultat genom att det i flera domar framkom att överenskommelser mellan parterna inte fungerat, eller att flera utredningar, flera domstolsbeslut låg bakom det aktuella målet. Barnets behov av skydd eller barnet som kompetent aktör (Röbäck, 2012) framstår som svårbedömt.

Domstolen kan indirekt och omedvetet tillhandahålla uppslag för kommande konflikt genom att påtala att samarbetet inte är *så dåligt att gemensam vårdnad skulle vara uteslutet*. Detta kan fungera som motivering att fortsätta konflikten. SoU rapporten (2017:6) beskriver företeelsen som konflikt drivande och ger förslag på förändring med mer fokus på barnet och mindre på föräldrars konflikt.

Med diskurspsykologisk teori och metod går det ändå trots antalet domar att analysera hur man resonerat i de enskilda fallen. Ambitionen med denna uppsats har inte varit att kunna ge en generaliserad bild av hur barns bästa konstrueras utifrån normkritiskt och diskurspsykologiskt teoretiskt perspektiv, utan för att ge en bild av hur det görs i en begränsad miljö, tid och kultur. Att det tolkats av mig medför att det är mina urval, frågor, tolkningar, analyser som fått med sig min ontologiska världsbild och min subjektspostion. En diskurspsykologisk analys bottnar i en kontingent premiss och möjliggör därmed att andra tolkningar.

Vikten av hur bedömningar gällande vårdnadsutredningar görs har för mig under denna uppsats blivit en alldeles egen viktig fråga, inte minst för att tingsrätten ofta hänvisar till vad utredarna kommit fram till. Hur utredare pratar med barn och värderar vad som sägs kan få stor betydelse för de inblandade familjerna och behöver därför göras med stor kunskap och medvetenhet, inte minst om egna normativa förståelseramar.

Jag valde att inte påvisa några könsaspekter i den här uppsatsen men det vore en infallsvinkel som kunde vara intressant att undersöka utifrån ett normkritiskt perspektiv. Flera varianter skulle kunna undersökas gällande genus. Är det vanligare att pappor får vårdnad om pojkar och tvärtom? Betraktas mammor i fler fall än pappor vara en bättre vårdnadshavare eller boendeförälder i egenskap av mamma/ kvinna, eller något annat? Tas det större till ett barns inställning beroende på kön hos barnet och/ eller utredaren?

Referenser

- Börjesson M. (2003). *Diskurser och konstruktioner en sorts metodbok*, Lund: Studentlitteratur AB.
- Ingrids H. (2014). *Dilemmas in child custody disputes- The child's best interest in courtroom discourse*. Doctoral Thesis in Child and Youth Science at Stockholm University, Sweden 2014.
- Jönson H. (2010). *Sociala perspektiv, en ansats för forskning& socialt arbete*, Malmö: Liber AB.
- Nationalencyklopedin.(1989–96) Höganäs, Bra Böcker AB.
- Mägi, E., & Zimmerman, L. (2015), *Stjärnfamiljsjuridik-svensk familjelagstiftning ur ett normkritiskt perspektiv*, Malmö: Gleerups utbildning AB.
- Ryrstedt E. (2009): Tillgänglig: <http://svjt.se/svjt/2009/1013>
- Röbäck, K. (2012). *Barns röster i vårdnadstvister-om verkställighet och professionellas riskbedömningar*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete: Göteborgs universitet.
- Singer A. (2012) *Barnets bästa om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, Stockholm: Nordstedts juridik AB.
- Schiratzki J. (2008) *Mamma och pappa inför rätta*, Uppsala: Iustus förlag.
- Schiratzki J., (2016) *Barnrättens grunder*, Lund: Studentlitteratur AB.
- Socialstyrelsen (2012) *Dokumentation av barnets bästa inom socialtjänsten*,
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Winther Jørgensen, M., Phillips, L. (2000). Originaltitel: *Diskursanalys som teori og metode* (Torhell. S- E, övers.) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB. (Originalarbete publicerat 1999).

Barnkonventionen: Tillgänglig: <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten>

Propositioner:

- Regeringens proposition 1997/98:7. *Vårdnad, boende och umgänge*. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/contentassets/f818fc3a1624420d894042ab2c6648b4/vardnad-boende-och-umgange>
- Regeringens proposition 2005/06:99. *Nya vårdnadsregler*. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/nya-vardnadsregler_GT0399

Lagar:

- NJA (2007 s. 382) .Tillgänglig: <https://lagen.nu/dom/nja/2007s382>
- SFS(2006:458). Föräldrabalken. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SFS(2012:776). Socialtjänstlag. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS (2006:458). Föräldrabalken.Stockholm: Justitiedepartementet.

SOU

SOU (2017:6) Se barnet! Stockholm: Wolters Kluwer.

SOU (2016:19) *Barnkonventionen blir svensk lag*. Stockholm: Wolters Kluwer.